

B4164

SZEGEDI
TUDOMÁNYEGYETEM

ANTAL TAMÁS

ÍTÉLŐTÁBLÁK, BÍRÓI JOGVISZONY,
ESKÜDTSZÉK

TÖRVÉNYKEZÉSI REFORMOK MAGYARORSZÁGON (1890–1900)

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KONZULENS:
DR. RUSZOLY JÓZSEF DSc.
EGYETEMI TANÁR

SZEGED, 2005

ANTAL TAMÁS

**ÍTÉLŐTÁBLÁK, BÍRÓI JOGVISZONY,
ESKÜDTSZÉK**

TÖRVÉNYKEZÉSI REFORMOK MAGYARORSZÁGON (1890–1900)

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KONZULENS:
DR. RUSZOLY JÓZSEF DSc.
EGYETEMI TANÁR

SZEGED, 2005

Szilágyi Dezső (1840–1901) mellszobra

(Stróbl Alajos alkotása, 1895.

Magyar Nemzeti Galéria, fotó: Bokor Zsuzsa)

A kutatás előzményei, céljai

“A tudományos gondolat kiváltója mindig a szükség: az életnek vagy a gondolkodásnak a szüksége.” Bibó István ezen filozófiai megállapítása mentén táru fel a tudomány *ratio*ja, alfája és ómegája. Szerinte mindez kettős genezisz: az életből és az előző tudományos irodalomból ered.

Az utóbiból kiindulva megállapíthatjuk: a dualizmuskori magyar igazságszolgáltatási szervezet bemutatására ezidáig kevesen vállalkoztak. Pedig mind a tágabb értelemben vett törvénykezési szervezet — ideértve valamennyi, hatáskörrel bíró igazságügyi szervet —, mind a szűkebb bírósági organizáció feltáró ismertetését jelentősen indokolják azok a reformok, amelyekkel igazságszolgáltatásunk elnyerte klasszikusnak tekintett, polgári kori arculatát.

A bírósági szervezet kutatása ma reneszánszát élheti, hiszen az elmúlt években — 1997-ben és 2003-ban — jelentékeny módosuláson ment keresztül a hazai törvénykezési szervezet, amely azonban nem előzmények és jogtörténeti hagyományok nélkül való. A polgári kor örökségét különösen jól illusztrálja az ítélőtáblák ismételt felállítása és a bírói jogviszony szabályozása, valamint a rendszer intakt jellegének megteremtését és biztosítását szolgáló felsőbb szintű, szervezeti-igazgatási reformok megvalósítása.

A téma jogtörténeti feldolgozását alapjaiban nehezíti az a körülmény, hogy a Magyar Országos Levéltár igazságügyi minisztériumi anyagának legjava 1956-ban tűzvészben elpusztult. A források felkutatása ezért nem végezhető el kizárólag országos kutatóhelyek látogatásával, ahhoz a vidéki levéltárak bevonása is szükséges. Így az intézményrendszer igazán részletes körülírása csak átfogó, tényfeltáró helyi és helytörténeti kutatásokkal kiegészítve végezhető el. Ezen elsődlegesen nem az egyes királyi törvényszékek vagy ítélőtáblák ítélkezési gyakorlatának vizsgálatát értjük, hanem a konkrét szervezeti megoldások bemutatását.

A kutatást szintén nehezítette a szakirodalmi feldolgozottság részben az előbbiekből következő hiánya, töredezettsége. Átfogó, teljességre törekvő monográfiát sem a dualizmus korában, sem később nem alkottak, s a perjog keretében érintették leginkább a bírósági szervezet kérdését. Üdítő kivételként a kiemelkedő igazságügyi reformok idejében jelentek meg rövidebb, kapcsolódó írárok — leginkább a szakfolyóiratokban (*Jogtudományi Közöny*, *Ügyvédek Lapja*, *Jogállam*, *A Jog*) és a napilapokban jelentkező publicisztika formájában. A korszak műfaji sajátosságai miatt azonban ezek önállóan nem nyújtanak elegendő információt az áttekintéshez, azonban őket teleologikusan összeválogatva, racionálisan egybegyűjtve és rendszerezve hasznos betekintést nyerhetünk az egyes intézmények fejlődéséről s azok bírálatáról.

A jelen doktori értekezésben arra keressük a válaszokat, hogy a rendes bírósági szervezet jelentékenyebb módosítása hogyan és mikor ment végbe a dualizmus *Máthé Gábor* által vizsgált első évtizedét követően. Erre válaszul az 1890. évvel kezdődő reformévtizedet határozhatjuk meg, amely összefonódott a korszak új Horvát Boldizsárjával, egy szintén rendkívüli intelligenciájú, sőt lángelmének kikiáltott miniszter nevével — Szilágyi Dezsővel. Szilágyi rendkívüli képességeit, éles meglátásait, hatalmas retorikáját és liberális tapasztalatait elvitatni nem lehet. 1889-ben választóihoz intézett programjában a magyar

igazságügy gyökeres reformját és modernizációját ígérte. Ezek közül az addigi két ítéltábla decentralizációja, a bírói jogviszony reformja, a polgári és a bűnvádi eljárás kodifikációja, az esküdtzéki bírászkodás kiterjesztése, majd az örökösödés, a házassági jog szabályozása, a vallásügyi reform és a közigazgatási bíróság felállítása érdemel kiemelés.

1889. május 29-én tartotta meg programbeszédét a képviselőházban. A benne elhangzott reformterveket három kategóriába oszthatjuk. Az elsőbe olyan átmeneti intézkedések tartoztak, melyek célja megszabadítani a törvénykezés gépezetét a "létező bajok legkínosabbjaitól". Ezen az Igazságügyi Minisztérium dualizálását értette: egy második államtitkár kinevezését, mely lehetővé teszi, hogy Teleszky István egy szaktanáccsal kifejezetten a kodifikációért lehessen felelős, s így helyreálljon a minisztérium akcióképessége. Tervezte továbbá harminc kisegítő táblai bíró berendelését a budapesti ítéltáblához az ott felhalmozódott ügyhátralék apasztása érdekében. Az országos első fokú ítélezés megkönnyítésére tíz új bírói állást helyezett kilátásba. Sürgős feladatának tekintette a börtönviszonyok mielőbbi rendezését és korszerűsítését is.

A programsomag második pillérét az új alkotások, az egymással összefüggő reformok elindítása és végrehajtása jelentette. A liberális állami és jogi felfogás jegyében revideálni kívánta a polgári törvénykönyv és az öröklési jogi törvény tervezetét, valamint a már meglévő büntető törvénykönyv revízióját sürgette. Egyik fő feladatának tekintette a magyar eljárásjogokba a szóbeliség és a közvetlenség mielőbbi beemelését: előbb a bűnvádi perrendtartás, majd a modern polgári perrendtartás megalkotását. Az igazságszolgáltatás „popularizálása” jegyében a kisebb tárgyi súlyú büntetendő cselekményeknél az intéző eljárást és az okiratos pert kívánta meghonosítani, és velük együtt a bagatell eljárást átalakítani, hatékonyabbá tenni. Az eljárás reformokat azonban nem tartotta elválaszthatónak a szervezeti módosításoktól: a járásbírói ügyek fellebbevitelének reformját, az ítéltáblák decentralizációját, a bíróságok számának törvényi megállapítását, a sajtóeljárás kiigazítását, valamint a bírói jogviszony és kvalifikáció korszerű meghatározását tervezte.

A harmadik pillért az igazsághozzás és az igazságügyi politika terrénuma jelentette: a képviselői mandátumok verifikációjának szabályozását és az esküdtzések büntető ítélezésbe való beemelésének gondolatát vetette fel mondván: az utóbbi nélkül az igazságügyi reformok befejezettek nem tekinthetők.

Érdekes megemlíteni a később elfogadott törvények szempontjából, hogy a bírósági fegyelmi rendszerről, az ügyvédi rendtartás reformjáról, a bírói és közigazgatási hatáskör végleges elválasztásáról, a leendő közigazgatási bíróságról és a polgári házasságkötés intézményének bevezetéséről ekkor még nem nyilatkozott — ezeket mintegy ráadásként helyezte a nemzet törvényhozásának asztalára.

A programadó beszédet Kenedi Géza ügyvéd lelkesen ekként értékelte: "a miniszter érdeme és a beszéd értéke ép[pen] abban fekszik, hogy általa és benne törték át a kiforrott és megért eszmék először az ellenálló burkot, hogy elvégre pozitív alakban bevonulhassanak az állami élet világába". Máskor azt hangoztatta a sajtó: "most Szilágyi Dezső az, kinek a törvényhozás meg nem tagadhat semmit; mert tőle vár mindent!"

Nagy szellemű egyéniség volt Szilágyi Dezső. Nem csoda, hogy 1901-ben bekövetkezett váratlan halála után beszédeinek jelentős részét egy fél évtized alatt egybegyűjtötték és kiadták. Azonban sajtóságos módon ebből a gyűjteményből éppen a

kodifikátorként mondott beszédei, szónoklatai, miniszteri felszólalásai és argumentációi hiányoznak.

Értekezésünkben kísérletet teszünk az általa megvalósított reformáció egyes elemeinek bemutatására. A rendelkezésünkre álló terjedelmi keretek azonban nem teszik lehetővé valamennyi téma vizsgálatát, ugyanakkor tekintettel kellett lennünk a kortárs jogtörténészek már megkezdett kutatásaira is és arra, hogy — eredeti kiindulópontunkhoz hűen — döntően a bírósági szervezet változásaira helyezjük a hangsúlyt. Ezen elvek és célok alapján a reformok közül — és a miniszteri életműből — az ítélőtáblák szétesztásával, a bírói jogviszony módosításával foglalkozunk, valamint az értekezés harmadik részében az esküdtsek intézményének dualizmuskori változásaira fókuszáljuk a figyelmet — részleteiben bemutatva az 1900-ig (a Bünvádi perrendtartás hatályba lépéséig) terjedő alapokat és az 1896–97-ben szintén Szilágyi Dezső előkészítése alapján véghezvitt reorganizáció hátterét. Egyben betekintést kívánunk adni a miniszteri pályának témánkhoz illeszkedő sikereiről.

A kutatás módszertana

A doktori értekezés elkészítésében elsődlegesen a primer, máshol még nem hivatkozott forrásokat részesítettük előnyben. Miként az előzőekben már említettük, az igazságügyi levéltári dokumentumok megsemmisülése miatt az országos levéltári kutatásokat az országgyűlési, a minisztertanácsi és a miniszterelnöki anyagokra kellett szorítanunk. Ezekhez járult kiegészítésül a vidéki, nevezetesen a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár és a Csongrád Megyei Levéltár irat- és dokumentumállománya.

Számos lényeges ismeretet eredményezett a korszak országos és helyi szintű napilapjainak kutatása is, amely napjainkban a jogtörténet művelői között elhanyagolt megoldásnak mutatkozik, holott a sajtótermékek máshonnan nem pótolható, rendkívül hasznos információanyagot rejtenek. Nem nélkülözhattük a 19. századi jogi szakfolyóiratokat sem, amelyek heti vagy havi kiadványok formájában jelentek meg. A teljes *Jogtudományi Közlöny*, *Ügyvédek Lapja* és a *Jogállam* — a korszak vezető szakmai folyóiratai — vidéken csak töredékes formában találhatók meg, azonban az Országos Széchényi Könyvtár és a Debreceni Egyetem Könyvtára nagy segítséget nyújtott hozzáférésükhöz.

Forrásaink másik kiemelkedő részét a magyar országgyűlési nyomtatványok jelentették. Felhasználtuk mind a képviselőházi és felsőházi naplókat, mind az irományokat, amelyekhez a Magyar Országos Levéltárban őrzött kéziratok szolgáltak érdekes kiegészítéssel. A naplókban kinyomtatott, rendkívül nagy terjedelmű, szó szerint rögzített felszólalásokból és beszédekből rekonstruáltuk az egyes jogszabályok megalkotásának folyamatát.

Természetesen, ahol rendelkezésre állt, utaltunk a kortárs hazai szakirodalomra is, azonban munkánk *novum* jellegét éppen ezek csekély száma jelzi.

Több éves kutatásainkat a Magyar Országos Levéltár különböző részlegeiben, a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban, a Csongrád Megyei Levéltárban, az Országos Széchényi Könyvtárban, a Magyar Országgyűlés Könyvtárában, a Debreceni Egyetem Könyvtárában, a

Debreceni Református Kollégium Könyvtárában, a szegedi Somogyi-könyvtárban, a Szegedi Tudományegyetem Könyvtárában és az — időközben felszámolt — SZTE Állam- és Jogtudományi Kara Könyvtárában végeztük. Szilágyi Dezső mellszobrának fényképe a Magyar Nemzeti Galériában készült. Munkatársaik segítségével és szíves közreműködéséért e helyütt is köszönetet mondunk.

A doktori értekezés eredményei

A dualizmuskori magyar bírósági szervezet folyton változó, alakuló és tökéletesbedő formát mutatott. Ilyenképpen állandó törvénykezési szervezetről csak meghatározott periódusokon — gyakorlatilag évtizedeken — belül beszélhetünk. Mind a rendes, mind a külön bíróságok egymást kiegészítő reformok útján nyerték el végleges — *quasi* klasszikusnak tekinthető — formájukat az első világháború előtt. Értekezésünkben ebből a folyamatból a 19. század utolsó évtizede jellemző eseményeinek még nem vizsgált történéseit elemeztük: jelesen az ítélőtáblai reformot, s a hozzá kapcsolódó bírói jogviszonnyal összefüggő modifikációt, valamint a szintén 1891-ben megvalósított, s a tudomány által eddig újra fel nem fedezett konzuli bírósági szervezeti változásokat tettük vizsgálat tárgyává. Az értekezés második részében az esküdtszék intézményének fejlődését mutattuk be, kiemelve belőle a két nagy reformer, Horvát Boldizsár és Szilágyi Dezső eredményeit.

1. Az ítélőtáblák szétoztása — korabeli szóhasználat: decentralizációja — már évtizedek óta óhajtott és tervezett szervezeti reformja volt a kormányzatnak. Szilágyi Dezső 1889-ben meghirdetett programja előtt azonban egyetlen igazságügy-miniszter sem vállalta fel e gigászi feladatot — s főleg annak következményeit. Mindenki egyetértett abban, hogy a "monstruózus", két ítélőtáblával (Budapest és Marosvásárhely) működő, 1868-ban a kiegészítés idejének megfelelően centralizált szervezeti formáció hosszabb távon nem elégítheti ki a modern, európai szintű judikátúra igényeit. Különös, de abban az időben is az európaiság eszméje és bizonyos fokú kényszere lebegett a társadalmat és a jogi intézményrendszert átalakítani szándékozók előtt — Európai Unió nélkül, de legalább akkora integrációs szándékkal. Az eltökéltség az 1890 utáni tíz évben érett be: a Szapáry-, az első Wekerle- és a Bánffy-kormány felvállalta a belső közjogi reformokat, amelyeket kettős kényszer motivált: a belső szükség és a Magyarország és a Lajtán túli tartományok között keletkezett közjogi viták.

A megfelelő, akcióképes személynek Szilágyi Dezső mutatkozott. Nehéz feladat előtt állott: az 1867 és 1875 között létrehozott és megszokott, ámbár hibákkal működő igazságszolgáltatási szervezetet kellett megbontania, miközben elő kellett azt készítenie a perjogi reformok — a szóbeliség és a közvetlenség biztosításának — befogadására. Hosszú folyamatnak nézett elébe Szilágyi, aki sokat ígért a bevezetésben említett bemutatkozó beszédében, és sokat is vártak tőle mind a kormányzat, mind a törvényhozás, mind a társadalom szintjén. Az optimizmus lehetővé tette számára elképzeléseinek megvalósítását: kezdetben az ellenzék is támogatta programját, s miként a bemutatott országgyűlési vitákból is kitűnik, nem gördítettek nagyobb akadályt a törvények elfogadása elé. Egyedül a konzuli

bíráskodással kapcsolatban tört ki kisebb obstrukció a képviselőházban, amely azonban szinte kötelességszerű és várható volt az ellenzék részéről.

Az "igazságügyi reformáció" először a szervezeti kérdéseket érintette: úgy gondolta a kormányzat, hogy az eljárásjogi törvények megalkotása előtt kell a bírósági és ügyészségi szervezeten szükséges változtatásokat végrehajtani. Mások a szervezet átalakítását mintegy *filius ante patrem*, korainak tekintették. Valójában a munkálatok egymás mellett folytak: javában készültek az eljárási kódexek tervezetei is, amelyekből a Bűnvádi perrendtartás (1896. évi XXXIII. tc.) a vizsgált periódusban meg is született, a Polgári perrendtartás (1911. évi I. tc.) azonban az eredeti tervekkel szemben még egy évtizedet várni kellett.

2. A törvénykezési szervezeten volt mit módosítani: minden elemében kritikák érték, ezért *in medias res* Szilágyi a leglátványosabb beavatkozással kezdte reformjait: az ítélőtáblák decentralizációjával. Az 1890. évi XXV. tc. megalkotásában és az új királyi táblák szabályozásában egyetlen neuralgikus pont létezett, s ez nem is elsődlegesen jogi kérdésként merült fel: a székhelyek megválasztása. Egyetlen magyar nagyváros sem szándékozott küzdelem nélkül hagyni a gazdasági-társadalmi felemelkedést sejtető ítélőtábla megszerzésének lehetőségét, így már a törvénytervezet megalkotásának időszakában aktív kampányba kezdtek. A városok közül részletesen Debrecen, Szeged és Arad megmozdulását mutattuk be, részint a kutatási lehetőségek miatt, részint mert ezen városok országos szinten is látványos mozgalmat szerveztek. Valójában nem volt ez minden esetben jellemző: a szintén a térségben fekvő Nagyvárad például nem korteskedett, megtéve felajánlásait a többiekhez viszonyítva nyugalommal várta a legiszlatíva döntését. A kérdés igazából Debrecen esetében vetett fel reális izgalmat. Nagyvárad helyzete Szilágyi Dezső és Tisza Kálmán személyes kötődése miatt kiegyensúlyozott volt, Szeged ítélőtáblája sem mutatott nagyobb kételyeket, Debrecen ellenben eredetileg kihagyni szándékolták a táblai székhelyek köréből. Más városok — mint Sopron, Szombathely, Arad és Eperjes — szintén versengtek, azonban kevés sikerrel. Hogy Debrecen győzelmét az országos figyelmet nyert kampány hozta-e, vagy inkább Tisza Kálmán még meglévő befolyása — igazságügyi levéltári források híján ma már nem dönthető el.

A székhelyek kiválasztását a kormányzat megkísérelte objektívizálni: lényeges feltételként határozta meg a pályázó városok gazdasági-társadalmi fejlettségét, regionális gravitációs jellegét és a magyar nemzeti érzület kifejezését a nemzetiségek lakta vidékeken. Az eredményt többen — s elsődlegesen nem is pártpolitika alapján, hanem lokális érdekek szerint — kritizálták az országgyűlési vitában, azonban a kormánytöbbség a miniszter által előterjesztett verziót fogadta el. Az ítélőtáblai székhelyek e szerinti meghatározása igaz védhető volt, ugyanakkor bírálható is. Feltűnő aránytalanságok ugyanis valóban keletkeztek: a budapesti tábla mellett a Dunántúlon, a Dunán innen és a Felvidéken csak két-két királyi tábla létesült (Pécs, Győr, valamint Pozsony és Kassa), a Tiszán innen egy sem, míg a Tiszántúlon és Erdély Király-hágón inneni területén Debrecenben, Nagyváradon Kolozsvárott, Temesvárott és Szegeden is szerveztek ítélőtáblát, csupán Aradon nem. Az aradiak Falk Miksa országgyűlési képviselővel az élen élénken hangoztatták is nemtetszésüket.

Minden esetre a decentralizáció az egész országot átható izgalmat és alapvetően megelégedést hozott. Akik királyi táblához jutottak, 1891. május 5-én ünnepeltek, a többiek pedig igyekeztek alkalmazkodni. Azonban a táblai reform ezzel nem fejeződött be.

Gyakorlati problémát vetett fel a korábbi két ítélőtábla bírójának megfelelő szétosztása is. Nyilvánvaló volt, hogy számukra a költözés nehézséget okoz(ott), mivel valójában egyikük sem szándékolta elhagyni a fővárost vagy Marosvásárhelyt. Azonban a dualizmus éveiben a bírák átszervezés időszakában mobilakká váltak: ahová kinevezték őket, oda költöztek családjukkal egyetemben. A legritkább esetben fordult elő egy bíróval, hogy egész pályafutása alatt egy helyen szolgáljon: díjtalan, majd díjazott gyakornoki állását követően rendszerint az előző működési helyétől eltérő törvényszékhez (járásbírósághoz) nevezték ki al bírónak, majd megint máshová törvényszéki bírává, s ha eljuthatott az ítélőtábláig — először rendszerint berendelt kisegítő bírói, majd létszámfeletti s végül rendes ítélőtáblai bírói minőségben —, ismét költözködhetett. A decentralizáció alkalmat adott az újabb “vándorlásra”: az egykori budapesti ítélőtáblai bírák egy részét megtartották a fővárosi táblánál, azonban a jelentősebb részüket vidékre irányították. A marosvásárhelyi bírákat vagy ismét Marosvásárhelyt, vagy Kolozsváron helyezték el. Ez egyben azt is jelentette, hogy a vidéki táblák bírójának legjava továbbra is a korábbi, már tapasztalt és gyakorlatot szerzett ítélőtáblai bírákból került ki, s csak aránylag kevesebb törvényszéki és csupán néhány járásbíró nyert előrelépési lehetőséget az átszervezésben. A napjainkban, 2003-ban megvalósított ítélőtáblai reformmal szemben a “mindenki lép előre egyet” elv 1891-ben nem érvényesült — nem is érvényesülhetett. A bíró hivatalának betöltésekor nem vehetett figyelembe kényelmi szempontokat. Ugyanakkor az igazságszolgáltatás érdeke sem engedhette, hogy alsóbb fokú fórumról érkezett bírák árásszák el a táblákat. Az ítélőtáblákba fektetett bizalom megkívánta, hogy magas fórumon érdemeket szerzett kiválóságokkal töltsék be az ítélőtáblai bírói helyeket, nem pedig a lokálpatriotizmus elvén. A táblák vezetésével jobbára kúriai bírákat, vagy kiemelt hatáskörű törvényszékek vezetőit bízták meg, de semmi esetre sem a székhely szerinti törvényszékek elnökeit. Nem lehet kétséges a miniszter ebbéli eljárásának helyessége.

Az értekezésben teret adtunk kritikai megjegyzéseknek is, amelyek elsődlegesen az *Ügyvédek Lapja* publicistái révén voltak érezhetők, akik szinte kötelességszerűen próbáltak negatívumokat felfedezni a reformban. Észrevételeik, szatírikonjai azonban semmit sem befolyásoltak, s inkább a hangulatot fokozták, mintsem veszélyeztették volna a decentralizáció sikerét. Az említett hetilap írásai mégis fontosak: általuk követhettük nyomon mintegy hétről hétre a szervezést a minisztériumból kiszivárgó hírek alapján.

Az ítélőtáblai bírák tényleges elosztását a *Budapesti Közlöny* hivatalos és az *Ügyvédek Lapja* félhivatalos híradási szerint rekonstruáltuk. A két forrás közötti eltérések leginkább annak tudhatók be, hogy a hivatalos lap a miniszteri kinevezésekről, az utóbbi pedig a néhány héttel később *in concreto* megvalósult beosztásokról tudósított. A bírák eredeti szolgálati helyének feltüntetésével igyekeztük az országban megvalósuló tényleges mozgást és migrációt érzékeltetni. Remélhetőleg a múltjukat kutató 21. századi fellebbviteli bíróságok számára is szolgálhattunk hasznos historiográfiai adalékkal. Hozzá kell tennünk, hogy valamennyi ítélőtáblánál a megalakuláskori személyi viszonyokat tüntettük fel, azonban

tapasztalataink szerint ezek később gyorsan változtak: az egy táblához kinevezett bírák száma az elkövetkezendő években egyre nőtt.

Az ítélőtáblai szervezeti reform eredményességét az ügyhatalékok feldolgozásának ütemében érhetjük tetten: a reform utáni években a restancia jelentősen mérséklődött, a törvénykezés naprakészé, gyorsabbá és így hatékonyabbá vált.

3. Az ítélőtáblák reformjával összefüggésben dolgozta ki az igazságügy-miniszter a bírói és ügyészi szervezet — pontosabban: jogviszony — némely elemének módosításáról szóló 1891. évi XVII. tc.-et. Organikus következménye volt mindez a decentralizációnak, ugyanakkor attól függetlenül is felfrissítette és racionalizálta a bírák "társadalmát". Az alapvető cél az volt, hogy az új felsőbbbírószági rendszert felhasználva az ítélkezés színvonalát fokozzák, a bírói kvalitást felemeljék arra a nívóra, amelyet az ítéletekbe vetett közbizalom megkíván. Hosszabb ideje javasolt intézményi reformok voltak az e törvénycikkben megvalósítottak is. Igazolja ezt a konstruktív országgyűlési vita: komoly ellenállásba nem ütközött a javaslat sem a képviselőházban, sem a főrendeknél. A kialakult vita az elfogadható szintű érvelésekre szorítkozott, amelyben az ellenzék (főként Polónyi Géza) opponálta a jogszabály javaslatát a pártállásnak megfelelő vérmérséklettel.

A törvény legfőbb *novuma* a felügyeleti jog új keletű szabályozása volt. A két ítélőtáblára épülő rendszerben ez az intézmény inkább csak lehetőségnek mint realitásnak tetszett. A budapesti ítélőtábla elnökségének esélye sem lehetett kellő közigazgatási felügyeletet gyakorolni az alsóbb fokú bíróságok — a királyi törvényszékek és járásbíróságok — felett. A javaslat kidolgozói és a szakmai bírálók egyetértettek abban, hogy a felügyeleti orgánumai ne meghatározott fórumok, hanem azok elnöksége legyen. A szakutadást is figyelembe véve a törvényszékek feletti felügyelet leghatékonyabban az új ítélőtáblák vezetői által volt ellátható. Az így több kézbe osztott felügyelet végül egy felsőbb szinten futott egybe: ezt nevezték igazságügy-miniszteri főfelügyeletnek, amelynek pontos tartalma a törvényből végül nem derült ki (a képviselőházban többen észrevételezték is ezt). Nem lévén bírószági igazgatási csúcsszerv, ezen megoldás szükségszerűnek mondható, mivel akkoriban a bírói szervezetet Európa-szerte sem függetlenítették az igazságügyi kormányzattól oly mértékben, mint napjainkban. Ez nem a jogbiztonság hiányát jelentette: a bírák személyi és ítélkezési függetlenségét a történeti alkotmányunk egyéb törvényei (például az 1869. évi IV. tc., az 1871. évi VIII. tc., az 1871. évi IX. tc.) biztosították. Igaz, ezen a ponton a közigazgatás és a törvénykezés különválasztása kisebb csorbát szenvedett, amely azonban a kor szakmai köreiben elfogadható, legalábbis nem kritizált megoldás volt.

A bírói "rendtelenségek" rendbírsággal való szankcionálása inkább jelképes lehetőségként került a törvénybe, bár a maximuma igen magasra, 50 forintig terjedt. A garanciális szabályok azonban kellően védték a bírósági szervezetnek rendbírságolás hatálya alá tartozó tagjait; így a rendbírság intézményét csak kevesen támadták.

Fontos kiemelni, hogy az említett két intézmény nem a konkrét ügyekbeni ítélkezés eredményét kívánta befolyásolni. Csupán a bíróságok adminisztrációjának és ügyvitelének racionalizálását és pontosítását szolgálták. Belső és nem külső felügyeleti szabályok voltak, amelyek a jogkereső közönségre, valamint az eljárásjogra semmilyen direkt és releváns befolyást sem engedtek. Ma is követendő például szolgálhatnak.

A másik lényeges újítást a törvény rendelkezései alapján kiadott és általunk is ismertett miniszteri rendelet jelentette, amely a bírák szakképzettségének emelését célozta, megszüntetve a bírói és ügyvédi minősítés közötti diszcrepanciát. Míg 1869 és 1891 között a bírói szakvizsga követelményei nem emelkedtek oly magasra, mint az ügyvédeké, addig a reformmal a két eljárás uniformizálása nélkül próbálták meg a színvonalak közti különbséget felszámolni. Mivel az egységes jogi szakvizsgát csak 1913-ban vezették be, lényeges biztosítékot jelentett az új szabályozás. Felvetődhet az eredetileg is meglévő különbség indokának kérdése. Nézetünk szerint ez nem a bírák, hanem az ügyvédek oldaláról magyarázható, mivel ezen hivatást űzők számát már akkoriban is igyekeztek megfelelő keretek közé szorítani. Hosszabb távon azonban ez akkor sem sikerült. Az arány azonban nem volt oly vészjósló, mint napjainkban: ennek oka nagyrészt a korszak oktatási rendszerével, az egyetemek és jogakadémiák, valamint a képzésben résztvevők számával függött össze. Érdemes felfigyelni ugyanakkor a szakvizsga megszerzése törvényi és rendeleti követelményeinek a maiéhoz nagyban hasonló mivoltára!

A királyi törvényszékek és járásbíróságok megerősítését az új előléptetési rendszer és az albírák új, törvényszéki berendelése biztosította. Míg korábban a törvényszéki bíró nem részesülhetett előléptetésben szolgálati helyének elhagyása nélkül, addig a reform után ez lehetővé vált. Ma a "címzetes" rangok természetesnek számítanak, akkoriban ez *novumnak* minősült. S egyben lehetővé tette, hogy a kiváló erők ne vonassanak el addigi helyükről, ugyanakkor a fizetési és rangbeli előmenetel mégis biztosítva legyen számukra. Az albírák törvényszéki egyéves pályakezdése pedig ma is megszívlelendő lenne: ugyan az albírák nagyobb igazságszolgáltatási tapasztalattal bírtak, mint napjaink fogalmazói vagy bírósági titkárai, azonban szakmaiságuk megfelelő szintjét nagyban szavatolta, hogy kinevezésük után azonnal nem egyes bíróként jártak el a járásbíróságokon, azaz első fokon, hanem előbb mint törvényszéki tanács tagjai szerezhettek kellő tapasztalatot felkészült bírák irányítása mellett. Apró rendelkezésnek tűnhet ez a jogszabályban, azonban *in praxi* mégis példaadó lehetne korunk noviciusai számára is.

4. Az értekezés második nagyobb témakörét az esküdtbíróságok hazai megszervezése és működése képezi. Két részletben vizsgáltuk a jelenséget: először az 1867. évi ismételt felállításukkal, majd az 1896–1897-ben megvalósított átszervezésükkel foglalkoztunk.

Az esküdtszék 1867-ben nem volt teljesen hagyományok nélküli a magyar jogban, hiszen az 1848. évi XVIII. tc. felállította a sajtóesküdtszékeket, amelyek szervezését és eljárását Deák Ferenc rendeletileg szabályozta is az év áprilisában. Azonban ez a *jury* akkor elméleti lehetőség volt csupán, hiszen a hamarosan kitörő szabadságharc az esküdtszéki bíráskodást teljességgel meghiúsította. Így az 1867-ben Horvát Boldizsár által átvett forma tartalommal való megtöltése a dualizmus évtizedeire hárult. Kezdetben sajtóperekre a volt kerületi táblák székhelyén alakult vegyes bíróságok bírtak hatáskörrel, majd később külön jogkörrel felruházott törvényszékek jártak el 1897-ig (1900-ig).

Mivel a kor szakirodalmát élénken foglalkoztatta az esküdtszék, ezért vettük vizsgálat alá az esküdtszékek szervezésének elméleti kérdéseit, azaz az esküdtképeség meghatározását, a cenzusokat, a visszautasítási jogot, a vádesküdtszéket, az esküdti szavazatarányokat és hogy az esküdtek csupán ténykérdésekben döntsenek-e vagy netalán jogkérdésben is. A felvetett problémák megválaszolására a külföld számos megoldást kínált:

az esküdszék szerte Európában elterjedően volt, s bár a legtöbb helyen még csak próbálgatták, alakították a *juryt* 1867-ben, mégis bőséggel volt honnan meríteni elméleteket.

Végül az 1867 májusában kiadott esküdszéki rendelet döntően az 1848. évit vette alapul, de érződött rajta a francia és a német hatás is. Érdekeség, hogy etalonnak természetesen az angol és az amerikai *juryt* tekintették, de azok egyöntetű adaptálásától szinte megriadtak. Így elhagyták a vádesküdszéket, a szavazatarányon is változtattak, és főleg csak sajtóvétségekre szorították az esküdtek hatáskörét. A rendelet azonban számos kiegészítésre szorult: több mint húsz egyéb jogforrást találtunk, amelyek az esküdszéki eljárás kisebb-nagyobb elemeit szabályozták. Ezekből kíséreltük meg a maga teljességében összeállítani a korabeli sajtóesküdszéki eljárást.

Meglepőnek tetszik, de a mai modernnek nevezett büntető eljárási alapelvek már ezekben a rendeletekben is szerepeltek, elsődlegesen francia hatásra. Nem kifejezetten tudatosan kodifikált princípiumok voltak ezek, hanem inkább a rendi igazságszolgáltatás negatívumaival szembeni védekezés szolgálatában fogantak. Részletesen biztosították az ártatlanság vélelméből fakadó terhelti jogokat beleértve a védőválasztás jogát is. Új intézményként bűnvizsgáló bírakat neveztek ki a fórumok mellé. Lényeges szerep jutott a szintén francia mintájú közvédlőnek is. A rendelet természetesen a legnagyobb hangsúlyt az esküdszéki eljárásra helyezte. Ekkor még a szervezeti és eljárási normák egy jogforrásban helyezkedtek el, s ezen csak az évszázad végén változtattak a reorganizáció során.

Az esküdszék már a kezdetekkor vegyes fogadtatásban részesült: a legtöbben kötelességszerűen dicsérték, ellene kevesen mertek szólni, azonban a sajtóból kiérződött, hogy az esküdtek némelykor nem a törvény pontos szabályai szerint jártak el. Ennek oka az általunk az esküdszék teljes szabadságának nevezett elvben nyugodott: úgy értelmezték, hogy az esküdtek saját lelkiismeretükön kívül semmi másnak — tehát *ad absurdum* még a törvénynek — sincsenek alávetve. Ezen a ponton érhető tetten az esküdszék árnyoldala.

Midőn 1896 szeptemberében az országgyűlés végre a Bünvádi perrendtartást tárgyalhatta, az esküdszéki hatáskör kiterjesztése iránti vágy generálisnak mutatkozott. Még a *juryt* ellenzők is kénytelen kellet belenyugodtak az intézmény adaptálásába. A jogászai és a laikus közvélemény egyaránt az ítélezés intakt jellegének fokozódását várta tőle. Ugyan voltak negatív tapasztalatok a sajtóperekkel kapcsolatban, de mindenki azzal nyugtatta magát, hogy a törvényi szabályozás majd körültekintő lesz, és kiküszöböli az esetleges hibákat. Ezért a Szilágyi Dezső szellemi vezetésével megalkotott Bünvádi perrendtartást (1896. évi XXXIII. tc.) nagy hozsannával egyöntetűen támogatva fogadta el az országgyűlés — részben éppen az esküdszéki főtárgyalásra való tekintettel. Az esküdszéki szervezeti törvénybe (1897. évi XXXIII. tc.) és a Bp-t hatályba léptető törvénybe (1897. évi XXXIV. tc.) azonban ahol lehetett, ellenzéki oldalon belekötöttek. A vita kissé akadémikus volt a tekintetben, hogy az esküdszéki intézmény akkor már *de lege lata* létezett a perrendtartásban, így annak aktivizálását megakadályozni nem lehetett — legfeljebb késleltetni. Ugyan ez senkinek nem volt érdeke, de mivel a Bp-t 1900. január 1-jétől léptették hatályba, az ellenzék számára volt idő obstruálni, amely magatartás Bánffy Dezső kormánytöbbségével szemben egyébként is jellemző volt.

Az esküdszékek szervezésénél a legmarkánsabb vita az őslajstrom szelektálásával és a szolgálati lajstrom megalkotásával kapcsolatban merült fel. Az ellenzék a sorsolósos

megoldás mellett érvelt mondván: így biztosítható az esküdtek függetlensége a mindenkori végrehajtó hatalomtól. A javaslat azonban a szakszerűség minimális biztosítása érdekében inkább a bizottságok általi szelekciót tartalmazta. A vitának abból a szempontból volt jelentősége, hogy elméletben szervezhető teljesen kormányfüggő esküdtszék is, ha az esküdtek kiválasztásában közigazgatási elemek kerülnek túlsúlyba. Ebből a szempontból a bíróságok lettek volna a legalkalmasabbak a szelekcióra, de többen bizalmatlanságukat fejezték ki a bírakkal szemben is, hiszen — miként említettük — akkor még minden igyekezet ellenére sem vált el teljesen a bírósági rendszer az Igazságügyi Minisztériumtól. Végül maga a képviselőházi igazságügyi bizottság ajánlotta elfogadásra a később meg is szavazott vegyes megoldást: bírói és közigazgatási elemek egyaránt vegyenek részt a "szelelő bizottságokban" kölcsönösen ellenőrizve egymást.

A gyakorlat nem igazolta az ellenzék aggályait a kiválasztással kapcsolatban. A következő évek szakirodalmát áttanulmányozva egyetlen közleményt sem találtunk, amely a *jury* szervezeti szabályait támadta volna. Minden kritika az eljárásjogi szabályokat boncolta. Ugyanis a szakma végtelenen fogadta az esküdtszékeket: a jogászok egy része — főként az elméleti jogászság — isteníttette őket, és a modern, európai szellemnek megfelelő, vitathatatlanul semleges igazságszolgáltatást látták bennük formát ölteni. Minden büntetőeljárások leges-legjobbikának tartották kandidi lelkesedéssel, és folyamatosan érveltek az esküdtszék vívmányai mellett. Mások viszont éppen ellenkezőleg: szinte diabolikus intézményt láttak benne, amely megrontja a judikatúrát és lábbal tapodja a bűnvádi eljárás komolyságát. Számos gyakorló jogász — még koronaügyész-helyettesek is! — alkalmatlannak találta a laikus bírakat, s meghozott, dogmatikai értelemben képtelennek vehető ítéletek ismertetése mellett az esküdtszék pszichológiájának nyugati eredményeivel próbálták bizonygatni az esküdtszék atavizmusát.

Az esküdtbíráskodás magyarországi bevezetése valójában nem is annak csálthatatlansága miatt történt. A 19. század utolsó harmadában a jogállamiság eszméjének *sine qua non*-ja volt az esküdtszék minden fejlett európai államban. Nem lévén alkotmánybíráskodás, a törvények pozitívizmusának megtörését és kontrollját ünnepelték benne, ugyanakkor a textualizmusra alapozó bírói hatalom megfékezésének eszközt is az esküdtszékben találták meg, mivel Európa-szerte bizalmatlanság ébredt a hivatásos bírakkal szemben. A demokratikus, liberális intézmények legfőbbikeként tisztelték a *juryt*, amely egy fél évszázadra az európai jogrendek értékrendjében a legelőkelőbb helyre került. A szabadelvű demokrácia teljes diadalaként értelmezték s alkalmazták az esküdtszéket az egész kontinensen — Spanyolország és Németalföld (Hollandia) kivételével. Ettől az áramlattól Magyarország sem tartózkodhatott — az európaiság eszméje már akkor is létezett. Igaz, nem tartott sokáig.

5. Végezetül ismét a reformok atyjára, Szilágyi Dezsőre utalunk. Az általa beterjesztett és elfogadott számos törvénycikk közül nem vizsgálhattuk valamennyit, azonban a bemutatottakból is kitűnik személyének történelmi jelentősége. Szakmai tudása, felkészültsége, műveltsége és intelligenciája messze kortársai felé emelték. Elszántsága, néhol fanatizmusa évtizedekre meghatározó eredményekkel ajándékozta meg a nemzetet, amely 1920 után is ezekből az alapokból táplálkozott. Az említett ítélőtáblák decentralizációja, a bírói jogviszony korszerű alapokra fektetése, a Bűnvádi perrendtartás

kodifikációja, valamint az általunk nem ismertett első fokú bíróságok székhelyeinek és területének meghatározása (1890. évi XXIX. tc.), a konzuli bíraskodás megújítása (1891. évi XXXI. tc.), a fogházbüntetések végrehajtásának rendezése (1892. évi XXVII. tc.), a sommás eljárás meghonosítása (1893. évi XVIII. tc.), a közigazgatási bíróság felállítása (1896. évi XXVI. tc.), az örökösödési eljárás (1894. évi XVI. tc.) és a házassági jog (1894. évi XXXI. tc.) szabályozása mind örökbecsű alkotások voltak és a polgári kori magyar jogrendszer sarokköveivé váltak. Még életében elismerték kortársai szellemi nagyságát: mutatta ezt, hogy a millennium évében és a következőekben ő töltötte be a képviselőház elnökének méltóságát. Milyen szomorú, hogy az országház épületének átadását (1904) éppen ő nem élhette meg...

A szerzőnek doktori értekezése témájával összefüggő publikációi

1. *Egyiknek sikerült, másiknak nem. A királyi ítélőtáblák újjászervezéséről (1890–1891).* in: Szeged. Szerk.: Tandi Lajos. 2003. január. 10–12. p.
2. *A sajtóesküdszékek és működésük szabályozása Magyarországon (1867–1896).* in: Publicationes Doctorandorum Juridicorum. Tomus II. Szeged, 2003. 4–38. p.
3. *A közigazgatás és a bírászkodás újjászervezése Debrecenben 1867-ben.* in: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXVIII. Szerk: Radics Kálmán. Debrecen, 2001. [2003.] 93–119. p.
4. *Ítélőtáblák és az európai regionalizmus. Beszélgetés dr. Heidrich Gáborral, a Szegedi Ítélőtábla elnökével.* in: Szeged. Szerk.: Tandi Lajos. 2003. április. 18–21. p.
5. *A debreceni ítélőtábla megszervezése (1890–1891).* in: Belvedere. Szerk.: Kiss Gábor. 2003. február–március. 4–12. p.
6. *Az ítélőtáblák újjászervezése (1890).* in: Jogtudományi Közlöny. Szerk.: Vörös Imre. 2003. október (10. szám). 432–439. p.
7. *Adalék a vegyes bíróságok történetéhez. A debreceni vegyes bíróság (1869–1871).* in: Debreceni Szemle. Szerk.: Gunst Péter. 2003. december (4. szám) 547–570. p.
8. *A bírák nyugdíjazása Magyarországon (1867–1945).* in: Magyar Jog. Főszerk.: Németh János. 2003. december (12. szám). 723–728. p.
9. *A bírói jogviszony reformja Magyarországon a dualizmus korában (1891).* in: Publicationes Doctorandorum Juridicorum. Tomus III. Szeged, 2003. 5–32. p.
10. *Az ítélőtáblák decentralizációja (1890–1891).* in: Bírák Lapja. Szerk.: Uttó György. 2003. 2. szám. 74–82. p.
11. *A debreceni Királyi Ítélőtábla megszervezésének és Puky Gyula elnökségének története.* in: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXIX. Szerk: Radics Kálmán. Debrecen, 2002–2003. [2004.] 215–230. p.
12. *A magánvád szabályozása Magyarországon a dualizmus korában.* in: Jogtörténeti Szemle. Szerk.: Tóth Béla. 2004. 1. szám. 26–34. p.
13. *Egy szírom a közszabadság virágából. Az esküdszék újjászervezése Szegeden (1899–1900).* in: Szeged. Szerk.: Tandi Lajos. 2004. november. 6–9. p.
14. *A konzuli bírászkodás a dualizmus korában. Az 1891. évi XXXI. tc. létrejötte.* in: Publicationes Doctorandorum Juridicorum. Tomus IV. Szeged, 2004. 5–52. p.

Appeal courts, legal status, jury Reforms of the judicial system in Hungary (1890–1900)

A summary of the findings of a doctoral thesis

In the era of the dual monarchy, the judicial system was ever changing, reorganising and improving. A stable judicial system existed only for certain periods of time i.e. only for a couple of decades. Both ordinary and special courts gained their final, 'classical' forms by way of complementary reforms that took place before the end of World War I. This study will focus on the hitherto unexamined key events of the last decade of the nineteenth century. Namely, it will concentrate on the appeal court reform, the related modification concerning the legal relationship of judges as well as the changes introduced to the system of the consular tribunals in 1891 which, until now, have eluded academic attention. The second part of the study will deal with the development of the jury system, placing a special emphasis on the accomplishments of the great reformers Boldizsár Horvát and Dezső Szilágyi.

1. There was much to change in the judicial system: its every aspect provoked harsh criticism. For this reason, Szilágyi started the implementation of reforms *in medias res* with the most spectacular intervention, i.e. the decentralisation of the appeal courts. There was one sensitive issue concerning the drafting of Act XXV of 1890, and this was chiefly not a legal one: the seats of the appeal courts had to be chosen. Most major Hungarian cities were not willing to forego the chance of acquiring an appeal court and the resulting socio-economical boom. Hence, they had already started campaigning when the law was being drafted. The campaigns initiated then by the cities of Debrecen, Szeged and Arad have been analysed in a greater depth here because I had the opportunity to do research there, and the campaigns of the abovementioned cities took place at a national level. However, not all cities campaigned so vigorously. For example, Nagyvárad, another major city in the region, did not canvass votes. After submitting its proposals to the legislature, it calmly waited for their decision. In the case of Debrecen, however, the issue of selection caused much greater excitement.

The government tried to come up with objective criteria for the selection of seats. Among others, these included the socio-economic level of development in the applicant cities, their regional gravitational status and, in minority-inhabited regions, and a display of feeling of Hungarian national identity among the citizens as well. The outcome of the selection-process was severely criticised in the political debates – primarily along local and non-party lines – but in the end the pro-government majority adopted the minister's version. The allocation of seats was defensible from one aspect, but also subject to criticism from another since, in some areas, it sometimes apparently resulted in inadequate solutions.

All in all, although the decentralisation process caused a considerable stir throughout the country, its outcome proved generally satisfactory. As a result, those cities that managed to obtain a royal appeal court began celebrating on 5 May 1891, while the others sought to

adapt to the new situation. The study also looked at critical opinions mostly coming from the publicists of the *Ügyvédek Lapja* [Solicitors' Review]. As if guided by a sense of duty, they mainly sought to pinpoint the disadvantages resulting from the reform. The articles of this weekly magazine, however, are important from another aspect as well. Since they were based on information leaking from the ministry, they reflect how the reform progressed week after week.

The actual process of the allocation of high court judges was reconstructed on the basis of the official bulletins published then in the *Budapesti Közlöny* [Budapest Bulletin] and the semi-official ones in the Solicitors' Magazine. The differences between the two sources are largely due to the fact that the official journal reported the ministerial appointments, whereas the latter source only informed the public of the filled positions a few weeks later. By indicating the places where the judges originally served, we have tried to furnish a picture of the migration and movement resulting from the reform. Hopefully, the appeal courts of the 21st century will also be able to gather useful historical information from this set of data.

The efficiency of the reform of the appeal court system is apparent from the decline in the backlog of unheard court cases. In the years subsequent to the reform this backlog significantly diminished, jurisdiction speeded up and the time people had to wait for their case to be heard decreased. Thus the courts became more efficient.

2. In the wake of the appeal court reform, the Minister of Justice prepared Act XVII of 1891 on the modification of the judicial and public prosecution system. Or, to be more precise, their legal status. This was an inherent consequence of decentralisation, but at the same time it also streamlined the judicial profession. The aim was to raise the standard of adjudication and the professional qualities of judges to a level essential for restoring public confidence in court verdicts. The institutional reforms included in this legislative act had also been proposed years before the law was passed. This is proved by the constructive debates held in Parliament. The bill did not face significant opposition in either chamber (the Hungarian House of Commons and the House of Lords).

The most important innovation of the law was the regulation of the right of supervision. This institution was much more a possibility than a reality in the two-appeal court system. The executive board of the Budapest Appeal Court did not have a chance to administer and oversee the lower (the royal and the district) courts. Professional critics agreed with framers of the law that it was not particular courts that should have supervisory rights, but their executive boards. As regards expertise, it was the executive boards of the newly established appeal courts that could most efficiently supervise lower courts. This split supervisory right was reunited on a higher level: the Minister of Justice exercised the supreme right of supervision. The precise nature of his supervisory rights is not apparent from the law itself – several members of the House of Commons made critical observations on this subject. Since there was no supreme organ for the administration of courts (one like the National Judicial Council today), this solution was necessary because, throughout Europe, the judicial branch was not as independent of the government as it is today. However, this did

not threaten the rule of law. The personal and judicial independence of the judges was guaranteed by other regulations of the constitution of the time (for example, by Acts IV of 1869, VIII of 1871 and IX of 1871). It is true, however, that the separation of public administration and administration of justice was somewhat lame. This, however, was an acceptable approach, or at least one that was not criticised by the legal profession of that time.

Although sanctioning judicial mishandlings with a fine was only a symbolic gesture in the law, the maximum fine was fifty forints, which was fairly high then. Since, however, there were regulations that protected those members of the judicial system that were subject to the fine, the institution of the mishandling fine was criticised by only a few people. It should also be mentioned that the chief goal of these two institutions was not to affect verdicts in concrete cases, but to streamline the administration and the conduct of affairs at the courts.

Another significant innovation of the reform was a ministerial decree issued relying on the provisions of the new law. The decree, which was also reviewed in this study, was intended to raise the professional standard of judges. This decree bridged the gap between the expertise of judges on the one hand, and that of solicitors and barristers on the other. Although between 1869 and 1891 the requirements of the professional exams were not as high for judges as for solicitors and barristers, the reform tried to end differences between the standards without making the two exams uniform. The new decree (a temporary solution) provided a guarantee for raising standards, the uniform professional exam for law not actually being introduced until 1913. It should also be mentioned here that both the requirements under the law and the decree are very similar to those of today.

The new promotion system and the recruitment of deputy judges offered guarantees for the reinforcement of royal tribunals and district courts. Prior to this, the promotion of a court judge was not possible without his leaving the place where he had served. Now that this became possible under the new reform, quality manpower stayed put, but still the possibilities of promotion and a salary rise were open to them. Also, deputy judges were put on a one-year probation period, which seems a good idea even today. Although deputy judges of the time had more professional experience than the justice clerks of today, after their appointment they did not act as judges at the district courts i.e. at the courts of first instance, but entered court councils and were able to acquire sufficient experience under the supervision of senior judges.

3. The second most important issue in the study is the establishment and operation of jury tribunals. Two aspects of this issue were examined in this study. One was their establishment in 1867, while the other was their reorganisation in 1896-1897.

The jury system was not without its precedents in Hungarian law. Act XVIII of 1848 provided for the institution of juries specialising in press cases, whose organisation and procedures were regulated in a decree issued by Ferenc Deák in April of the same year. This jury, however, existed only in theory because the Hungarian revolution soon broke out and

prevented trials by jury from taking place. The empty form taken over by Boldizsár Horvát in 1867 was subsequently filled in, in the era of the dual monarchy. Press trials were at first subject to the jurisdiction of mixed tribunals set up in the place of former district appeal courts, but later on they came under the jurisdiction of special tribunals until 1897 (1990).

The professional literature of the time expressly dealt with the theoretical aspects of the organisation of juries including the determination of their suitability, censuses, the right of rejection, the grand jury, the jury voting proportions (for-against) needed for decisions, and whether the jury should decide only in questions of fact or in questions of law as well. These questions were given various answers abroad: the jury system was spreading throughout Europe. Although in 1867 the system was only in its infancy, there were still a lot of theories about it at the time.

The decree on the juries, issued in May 1867, was based mainly on another one issued the previous year though it incorporated German and French influences as well. Of course the benchmarks were the English and American jury systems, but the legislation was afraid to take them over completely. Thus the grand jury concept was abandoned, the jury voting system (for-against) was amended and the competence of the jury was limited to press offences. The decree, of course, needed to be rectified several times. Actually, I found over twenty other sources of law that regulate some of the jury procedures. From these sources, I endeavoured to reconstruct the procedures of the press jury of the time.

It may seem surprising but the principles of criminal procedures of today were already included in these decrees, primarily because of the French influence. These principles were not really consciously codified ones, but were created to provide some protection against the disadvantages resulting from the administration of justice of the time. They also protected the rights of the accused arising from the presumption of innocence, including the right of choice of the defence counsel. The institution of the examining judge was also introduced. After the French pattern, the public prosecutor acquired an important role. The decree, of course, laid especial emphasis on the jury procedures. The organisational and procedural norms were included in the same body of law. This practice was changed only with the reorganisation at the end of the century.

When the Criminal Procedure Law was brought before Parliament in September 1896 it transpired that the majority of representatives wished extend the competence of the jury. Even those against the jury accepted the adoption of the institution. The legal profession and the public expected that adjudication would become more independent. At the same time there had been negative experiences in connection with the press trials, but everybody comforted themselves with the idea that the relevant legal regulations would be prudential and would eliminate the eventual mistakes. Hence the Criminal Procedure Law (Act XXXIII of 1896), which was prepared under the guidance of Dezső Szilágyi, was greatly praised and unanimously adopted – partly due to the concept of final jury trial. However, the Act on the Organisation of the Jury and the later Act that enacted the Criminal Procedure Law (XXXIV of 1897) was contested by the Opposition. The debate was a little academic considering the

fact that the jury *de lege lata* already existed in the Criminal Procedure Law. For this reason, the use of the jury could not be prevented – only hindered.

The most heated debates took place concerning the drawing-up of the master list and the jury summons list. The Opposition supported the usual method saying that it was the best way to guarantee the independence of jury members from the executive powers. However, to ensure the minimal standard of professionalism, the bill included a method of selection by committees instead. The debate was significant from at least one aspect. There was the theoretical possibility that a completely pro-government jury could be set up if public administration issues prevailed in the selection criteria. Seen from this aspect, it was the courts that would be the most suitable means of selection. Nevertheless, many showed distrust towards judges as well because, as has already been mentioned, judges did not enjoy complete independence from the Ministry of Justice. In the end, the parliamentary committee of justice drafted a compromise solution: judicial and public administrative members should both be elected to the delegating committees to keep an eye on each other.

This practice, however, did not vindicate the concerns of the Opposition relating to the selection of juries. After researching the professional literature of the time, I could not find any article that attacked the organisational rules of the jury. All criticism centred on the regulations of the Criminal Procedure Law. The legal profession, however, gave the jury a mixed reception: some lawyers – particularly the academic lawyers – idolised it, and saw it as an modern institution which was in complete conformity with European values, and which was an embodiment of the undoubtedly independent administration of justice. Others, then, were of the opposite opinion. They considered it an almost diabolic institution that spoiled the judicature and subverted the gravity of criminal proceedings. Many practising lawyers regarded jurors as incompetent and tried to prove the atavism of the jury system by enumerating verdicts that, from a dogmatic aspect, proved to be nonsensical and by expounding the western findings on the psychology of the jury.

The introduction of the jury system in Hungary in fact took place not because of its infallibility. In the late 19th century a jury meant the *sine qua non* of the rule of law in every developed European country. Since there were no constitutional courts at the time, people regarded it as the means that would break legal positivism and govern laws. They also thought it would balance the text-based power of judges as there was a general disbelief in judges throughout Europe then. On the continent – except for Spain and the Netherlands –, the jury was praised and regarded as a victory of liberal democracy. Hungary itself could not evade the mainstream since the idea of a unified Europe already existed at that time, although it did not last for long.

